

Social Work & Education

©SW&E. 2025

Санжаровець, В., Петренко, Т., Новікова, Н. (2025). Соціальний захист у діяльності органів соціальної та ветеранської політики. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 3 pp. 403-409. DOI: 10.25128/2520-6230.25.3.9

УДК 005.31:519.83

DOI: 10.25128/2520-6230.25.3.9

Валентина САНЖАРОВЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент, ДУ «Київський
авіаційний інститут», Київ,
Україна; valyasanj@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5213-9093>

Тетяна ПЕТРЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент, Київський авіаційний
інститут, Київ, Україна;
petrenkosirak@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2778-9692>

Наталя НОВІКОВА,
старший викладач, Київський
авіаційний інститут, Київ,
Україна; ntarkhova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7150-8491>

Статус статті:

Отримано: березень 05, 2025

1-шерецензування: квітень 21, 2025

Прийнято: вересень 30, 2025

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Сучасні проблеми системи соціального захисту і соціального обслуговування населення свідчать про необхідність її якісної трансформації відповідно соціально-економічних та політичних викликів і домінуючих потреб населення в умовах воєнного стану. Це вимагає застосування наукового підходу до аналізу системи соціального захисту як об'єкта соціологічного - управлінської рефлексії, зокрема складової управління.

Розвиток українського суспільства в період сьогодення, трансформація соціальної, економічної і політичної сфери суспільства передбачає впровадження нових підходів в управління системою соціального захисту населення, що, по-перше, пов'язане із поступовим формуванням нової моделі соціальної політики неоліберального типу, по-друге, децентралізацією системи державного управління, і, третє – з розширенням сфери взаємодії держави і громадянського суспільства, особливо в системі соціального захисту і надання соціальних послуг населенню.

В цілому, в умовах транзитивності сучасного українського суспільства, характерними рисами якого є розбудова соціальної держави, розвиток соціально орієнтованої економіки і формування демократичного типу соціального управління, проблема модернізації системи соціального захисту і соціального обслуговування є надзвичайно важливою як у суто теоретичному, так і в практичному аспектах, що пов'язано із процесом надання соціальних послуг у воєнний та у післявоєнний період.

Створені в Україні департаменти соціальної та ветеранської політики забезпечують в містах та громадах реалізацію державної політики з питань соціальної підтримки та надання соціальних послуг особам, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах. Завданням соціального захисту населення є наблизити соціальні послуги до громадян держави, зробити їх якісними, дійти до кожної людини, не залишити її без уваги надання своєчасної допомоги.

Ключові слова: соціальне управління, держава, соціальні послуги, соціальний захист, реабілітація, соціальна політика..

ВСТУП

Термін «соціальний захист» вживається у Конституції України (ст. 46 та ін.), у національному законодавстві та науковій літературі. Безумовно, на сьогодні існує багато визначень поняття «соціальний захист», які певною мірою відображають його сутність. Та нажаль в умовах воєнного стану та час який чекає нашу державу в післявоєнний період соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальний захист та соціальна робота, набуває потужного значення.

Так, наприклад, з позиції права соціального забезпечення соціальний захист розглядає М. Буянова (через його правові механізми), що звужує соціально захисну функцію держави до юридичного аспекту. Відповідно до статті 25 Декларації прав людини сучасна правова держава повинна гарантувати право на такий рівень життя, який враховує забезпечення людей їжею, житлом, медичним обслуговуванням, власним добробутом і добробутом сім'ї та правом на соціальне забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості та інших випадків втрати засобів до існування (Загальна декларація прав людини, 1948).

Інший підхід пов'язує соціальний захист із поняттям соціальних, юридичних і економічних гарантій. На це вказує Т. Семигіна, наголошуючи на тому, що «соціальний захист означає сукупність соціальних і юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передовсім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення і розвитку особистості» (Семигіна, 2005, 273).

За визначенням В. Скуратівського та О. Палія соціальний захист – це «комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» Скуратівський, Палій, 2002). Натомість В. Грушко акцентує увагу не тільки на заходах, трактуючи соціальний захист як сукупність заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення (Грушко, 2006).

Мета. Описати існуючі форми соціального захисту та запропонувати механізми удосконалення соціальних послуг для реалізації соціальної політики.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Соціальний захист виступає як сукупність заходів і механізмів, спрямованих на сприяння задоволенню потреб населення, узгодженню інтересів різних соціальних груп, причому в технологічному аспекті це передбачає застосування нормативно-правових, фінансових, організаційних, соціально-психологічних, реабілітаційних механізмів.

До сьогодні в Україні реалізувалися два основних підходи до формування і розвитку системи соціального захисту населення в Україні:

- перший підхід пов'язаний із старою системою пільг і соціальних виплат, малоефективною мережею закладів соціального обслуговування (насамперед, державних), з традиційною домінуючою патерналістською роллю держави в соціальному забезпеченні (соціальні виплати та пільги є панівними формами соціального захисту в Україні);

- другий підхід відповідає європейській моделі соціальної політики (розширення партнерської взаємодії держави і громадянського суспільства в соціальній сфері), що пов'язується із розвитком мережі закладів соціального обслуговування на рівні територіальних громад. Проте на сьогодні соціальне обслуговування ще недостатньою мірою охоплює найбільш соціально незахищені категорії громадян.

Запровадження форм і механізмів соціального захисту на основі соціального обслуговування на противагу декларує Закон України «Про соціальні послуги». Під соціальним обслуговуванням розуміють систему соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності (Про соціальні послуги, 2019). Причому соціальні послуги як основна категорія, що пояснює зміст соціального обслуговування і його мету, визначаються як комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

У вузькому сенсі соціальне обслуговування виступає як підтримка соціальних груп чи індивідів, які опинилися в складних життєвих обставинах, відновлення їх соціальних відносин і зв'язків через надання соціальних послуг в спеціальних закладах соціального обслуговування, у широкому сенсі – як оптимізація соціальних взаємодій і відносин в суспільстві, що пов'язано з цілями соціальної політики і управління. Аналіз різних підходів до розуміння сутності соціального обслуговування дозволяє стверджувати, що основною формою здійснення соціального обслуговування є послуга, що в наукових колах викликає питання щодо застосування цього терміну: або в контекстуальному або в процесуальному аспекті.

Послуги, за Т. Парсонсом виступають як зобов'язання виконавців ролей перед «працедавцем» або контракуючим агентом, зокрема наймаючою організацією. Т. Парсонс нетрадиційно тлумачить послугу в економічному сенсі як реальну подібність монетарної частки доходу (відсотка) від використання (вкладення) капіталу. Послуга – це «пункт, в якому економічна корисність людського чинника поєднується з його потенційним внеском в ефективну колективну дію. Оскільки у принципі споживач послуг – колектив, що користується ними, то саме ефективність для досягнення колективної мети, а не здатність задовольняти бажання індивідів, є вирішальний момент, від якого залежить корисність даної послуги» (Парсонс, 1971, 254). Тому послуга розглядається цим вченим як категорія влади, що створює «сприятливу можливість для ефективності» колективної діяльності. І послугу як результат економічного процесу, «який утилізується в політичному контексті», за Т. Парсонсом, необхідно відрізнити від «праці» як чинника виробництва в традиційному сенсі.

Стійкою історичною тенденцією, на думку Н. Лумана, є руйнування особового зв'язку між тим, хто надає послугу, і тим, хто її приймає, наростання імперсоналізму. Так, в архаїчних суспільствах послугу неможливо об'єктивно оцінити або порівняти у відриві від ситуації і особи того, що допомагає. У суспільствах високої культури (класових) взаємність предстала вже не у формі очікуваної у відповідь послуги, а лише в генералізованій формі визнання соціального стану, особливо різниці в суспільному статусі. Характерною особливістю сучасного суспільства є те, що багато функцій, які раніше виконувалися на рівні всього суспільства, переходять до організацій (зважаючи на переваги, пов'язані з функціональним розділенням і спеціалізацією послуг). Тобто, з позиції Н. Лумана, в основі інституціоналізації послуги лежить професіоналізація багатьох видів діяльності і зрівнювання потреб індивідів в часі. Це відноситься і до сучасної системи соціального обслуговування. Отже, соціальні проблеми взаємопов'язані і тому не можуть визначатися і

розв'язуватися ізольовано, але, насамперед як системні проблеми. Тим самим підтверджується теза про те, що сфера соціальних послуг знаходиться в загальній системі соціальних проблем, з якими вона взаємопов'язана і взаємозалежна.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сьогодні необхідний перехід від традиційного інституту соціального обслуговування до сучасної його модифікації. Традиційний інститут соціального обслуговування – це здебільшого, інститут, який реалізує адаптивну і соціозахисну функцію, функцію соціалізації (ресоціалізації). Сучасний інститут соціального обслуговування – це стратифікаційний інститут, який сприяє відтворенню соціуму методами сервісної соціалізації, поділу соціальних груп у відповідності з потребами в соціальному обслуговуванні і рівнем соціальної суб'єктності. Умовами успішного функціонування соціального обслуговування є участь держави в його діяльності і наявність регіональних складових, а також участь в його діяльності некомерційних закладів.

Із метою трансформації системи соціального захисту громадян необхідним є впровадження нової моделі, яка передбачатиме перехід від патерналістських засад соціального захисту до створення умов для реадaptaції, реабілітації та розвитку потенціалу людей як результату спільних зусиль держави, суспільства, соціально відповідального бізнесу і самого суспільства.

Сьогодні в Україні створюється принципово нова модель мережі закладів соціального обслуговування відповідно до територіального розміщення і регіональної специфіки (що, до речі, набуває особливої актуальності в сучасних умовах воєнного стану – проблеми переселенців, учасників бойових дій та інвалідів війни тощо). Важливе значення набуває при цьому визначення чіткої структури програм і принципів управління, методів та інструментарію соціальної роботи і надання соціальних послуг, диджиталізація є необхідною умовою для забезпечення функціонування сервісної інфраструктури надання послуг. П'ять міністерств розпочали працювати над спільним проектом, єдиним системним соціально-політичним підходом в Силах оборони та ветеранської політики: Міністерство оборони, Міністерство у справах ветеранів, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство економіки. Здійснюється напрацювання застосування принципово нового проекту допомоги з залученням грантів та власного бізнесу та зазначенням в законопроектах про ветеранську політику та гарантіях.

Отже, формується нова структура управління системою соціального обслуговування в контексті децентралізації і відповідно розвитку територіальних соціальних служб, а саме ветеранської політики. Становлення некомерційних організацій здійснює істотний вплив на процес інституалізації соціального обслуговування по таких напрямках: створення недержавного сектора соціального обслуговування, створення конкуренції державним соціальним службам, вплив на систему контролю за діяльністю соціальних служб, участь в соціальному партнерстві і вплив на процес прийняття рішення.

Аналіз еволюції соціологічних концепцій управління дозволив визначити, що соціальне управління – один з основних типів управління, функція якого полягає в забезпеченні реалізації потреб розвитку суспільства та його підсистем. При визначенні мети соціального управління виділяється: досягнення оптимальних для даних умов станів різних видів соціальної діяльності, задоволення потреб різних груп населення; вдосконалення умов життя людей, їх взаємовідносин, зміцнення формальних і неформальних організаційних зв'язків між ними, згуртованості, солідарності, поліпшення діяльності створюваних ними

інститутів і організацій, управлінська дія на розвиток соціальної системи, розвиток людських здібностей як вищої цінності. Основною метою соціального управління є досягнення соціальної стабільності і підвищення рівня і якості життя населення. Грамотне і ефективне управління визначає ідеологію цієї соціальної системи, в рамках якої здійснюється управлінський процес.

Потреба в удосконаленні інституційної основи соціальної політики є пріоритетних завданням держави, необхідно налагодження співпраці з громадським сектором та бізнесом, установлення ефективного зворотного зв'язку та постійним моніторингом потреб. Активізація процесу оновлення засад управління в соціальній політиці важливо визначити наявні ресурси та структурувати потреби для впровадження новаторських підходів в реалізації відповідних заходів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Таким чином, проведений аналіз надання соціальних послуг з різними моделями соціальної політики свідчить про розвиток соціального партнерства як формування конструктивної взаємодії трьох секторів суспільства: держава, бізнес, інституції громадянського суспільства, територіальна громада через наступні напрямки:

- 1) децентралізація соціальних послуг;
- 2) розвиток мережі територіальних центрів соціального обслуговування і соціальних служб, що підвищує рівень доступності соціальних послуг;
- 3) залучення громадських, приватних і благодійних організацій на конкурсних засадах до надання соціальних послуг населенню;
- 4) підвищення доступності і відкритості інформації щодо діяльності закладів соціального обслуговування в конкретній територіальній громаді.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон України «Про соціальні послуги». (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Загальна декларація прав людини. (1948). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 152 p.
- Грушко, В.І. (2006). *Пенсійна система України: навч. посіб.* К.: Вид-во АСТ. 231 с.
- Скуратівський, В. А., Палій, О. М. (2002). *Основи соціальної політики: навч. посіб.* К.: МАУП. 200 с.
- Приходченко, Л. (2008). Сутність понять механізмів держави, державного управління та державного регулювання. Актуальні проблеми державного управління: 36. наук. пр. Одеського регіонального інституту державного управління. Одеса : ОРІДУ НАДУ. Вип. 3 (35). С. 269–274.
- Семигіна, Т. (2005). *Порівняльна соціальна політика: навч. посіб.* К.: МАУП. 276 с.

SOCIAL WELFARE IN SOCIAL AND VETERAN POLICY BODIES ACTIVITIES

Valentyna SANZHAROVETS, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Social Work and Rehabilitation, State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine; valyasanj@gmail.com

Tetyana PETRENKO, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Social Work and Rehabilitation, State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine; petrenkosirak@gmail.com

Natalya NOVIKOVA, senior teacher Department of Social Work and Rehabilitation State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine; ntarkhova@gmail.com

Abstract. *Modern problems of the social protection system and social services of the population indicate the need for its qualitative transformation in accordance with socio-economic and political challenges and the dominant needs of the population under martial law. This requires the application of a scientific approach to the analysis of the social protection system as an object of sociological and managerial reflection, in particular the management component.*

The development of Ukrainian society in the present period, the transformation of the social, economic and political spheres of society involves the introduction of new approaches to managing the social protection system of the population, which, firstly, is associated with the gradual formation of a new model of social policy of the neoliberal type, secondly, the decentralization of the state administration system, and, thirdly - with the expansion of the sphere of interaction between the state and civil society, especially in the system of social protection and the provision of social services to the population. In general, in the conditions of transitivity of modern Ukrainian society, the characteristic features of which are the development of a social state, the development of a socially oriented economy and the formation of a democratic type of social management, the problem of modernization of the system of social protection and social services is extremely important both in a purely theoretical, and in practical aspects related to the process of providing social services during the war and post-war periods.

The management departments and services established in Ukraine ensure the implementation of state policy on social support and the provision of social services to persons belonging to vulnerable groups of the population and/or living in difficult life circumstances in cities. The task of social protection of the population is to bring social services closer to the citizens of the state, make them high-quality, reach every person, and not leave them without attention and timely assistance.

Keywords: *social management, state, social services, social protection, rehabilitation, social policy.*

References

- Law of Ukraine "On Social Services". (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Universal Declaration of Human Rights. (1948). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 152 p.
- Grushko, V.I. (2006). *Pension System of Ukraine: Textbook*. Kyiv: AST Publishing House. 231 p.
- Skurativsky, V. A., Paliy, O. M. (2002). *Fundamentals of Social Policy: Textbook*. Kyiv: MAUP. 200 p.

Prykhodchenko, L. (2008). The Essence of the Concepts of State Mechanisms, State Administration and State Regulation. Current Problems of State Administration: Collection of Scientific Works. pr. Odessa Regional Institute of Public Administration. Odesa: ORIDU NAPU. Issue 3 (35). pp. 269–274.

Semigina, T. (2005). Comparative Social Policy: Textbook. Kyiv: MAUP. 276 p.

Article history:

Received: March 05, 2025

1st Revision: April 21, 2025

Accepted: September 30, 2025